

Uitwissen van cultuurgeschiedenis voorkomen...

2003 is Indonesisch Erfgoed Jaar

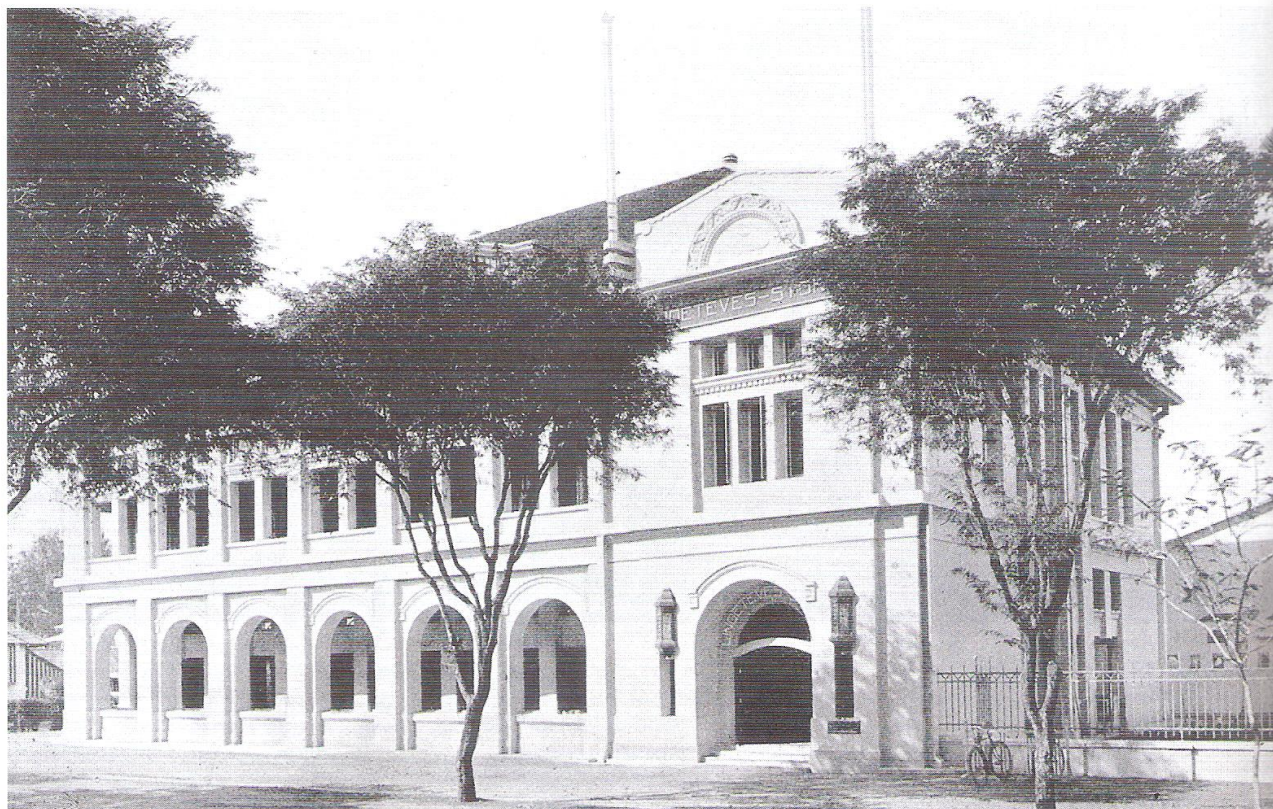
Architectuurhistorica *Pauline van Roosmalen* is diep onder de indruk van Indonesisch erfgoed. Maar veel is de laatste jaren verdwenen, het toekomstbeeld is uitermate onzeker. Tenzij Indonesië iedere herinnering aan geschiedenis en zeker aan de laatste periode van haar koloniale bestaan wil uitwissen, is actie geboden, vindt ze. Positief punt: 2003 is door Indonesische monumentenorganisaties uitgeroepen tot Indonesisch Erfgoed Jaar, of wel *Tahun Pusaka Indonesia*.

In 1992 maakte ik voor het eerst reizen door Java, Sumatra en Bali. Ik was diep onder de indruk van de onvoorstelbare rijkdom aan historische gebouwen en stedenbouwkundige plannen in de archipel. Wat mij als architectuurhistorica in het bijzonder fascineerde waren de gebouwen en stadsplannen die in de eerste helft van de twintigste eeuw gerealiseerd waren: de royale afmetingen en prominente situering van openbare gebouwen, de schier

eindeloze rijen villa's, winkels en kantoorgebouwen met en zonder rode (bakstenen) of bruine (sirappen) daken, de systematische woningbouwprojecten in kampungs en andere wijken en, niet te vergeten, verscheidene groots opgezette uitbreidingsplannen.

Maar terwijl ik diep onder de indruk was van omvang, schaal en kwaliteit van de objecten, werd ik tegelijkertijd geconfronteerd met het

Mega Eltra, Medan. Begin twintigste eeuw gebouwd als onderkomen voor de Lindetevis-Stokvis Maatschappij en de Bataafse Petroleum Maatschappij. Mega Eltra werd onlangs afgebroken voor een winkelcentrum. Dat was althans de bedoeling. Maar de plannen zijn gewijzigd en er rest nu een open ruimte als een permanente herinnering aan slecht beleid. Foto collectie KITLV Leiden.

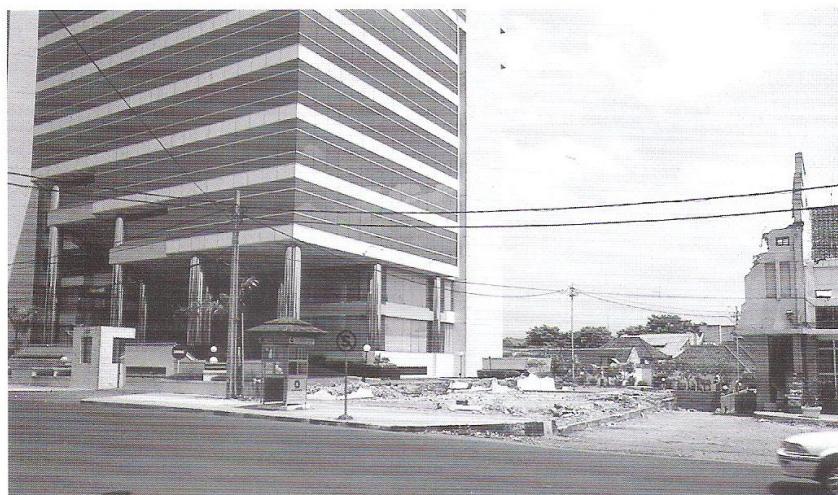

gevolg van de stijgende economische welvaart die zich sinds de jaren tachtig voordeed: een aanzienlijk aantal gebouwen en oorspronkelijke stedenbouwkundige structuren was inmiddels voorgoed verdwenen. Even grote aantallen waren ten prooi gevallen aan verwaarlozing of speculatie. Als gevolg van de stijgende welvaart was de bouwproductie in de vroege jaren negentig hyperactief. Anonieme, karakterloze gebouwen en mathematische stedenbouwkundige plannen werden in hoog tempo ontworpen en uitgevoerd. Zelden of nooit leek daarbij rekening te worden gehouden met sociale en culturele dimensies en gevolgen. Het leek me onvermijdelijk dat, tenzij Indonesië iedere herinnering aan geschiedenis en zeker aan de laatste periode van haar koloniale bestaan wilde uitwissen, actie geboden was om in ieder geval dit erfgoed te documenteren en eventueel te conserveren.

Ik ging op pad en sprak met diverse Indonesische en buitenlandse professionals die het belang van deze artefacten erkenden, pleitten voor onderhoud en behoud ervan en de noodzaak om, voor het creëren van inzicht in de betekenis en het belang van het erfgoed, ook bij een breed publiek belangstelling en bewustzijn te scheppen. Ze vertelden me dat hun streven in 1985 onverwacht veel bijval had gekregen toen het voormalige sociëteitsgebouw 'De Harmonie' in Jakarta was afgebroken om de simpele reden dat de naburige verkeersweg verbreed moest worden. Jakartanen en vakmensen verenigden zich en gaven in publicaties en demonstraties lucht aan hun ergernis en frustratie over dit voorval. Het feit dat 'De Harmonie' een vroeg negentiende-eeuwse gebouw was – en dus uit de koloniale tijd stamde – bleek daarbij niet ter zake. Waar het om ging was de gang van zaken, de desinteresse die eruit sprak en de kwetsbaarheid van monumenten. Tegelijkertijd rees de vraag hoe, als het al zo gemakkelijk was om solide, zichtbare, tastbare en prominente objecten van het aardoppervlak te verwijderen, de overlevingskansen waren voor meer fragiele, onzichtbare, ontastbare en minder prominente artefacten.

Beschermingsorganisaties

Niet lang na deze belangwekkende gebeurtenis ontstonden in Indonesië op grote schaal lokale, regionale en nationale organisaties en richtlijnen die zich met erfgoed bezig hielden. Tot de eerste organisaties behoorden de *National Heritage Trust* (Jakarta, 1989), de *Bandung Heritage Society* (1987) en de *Jogja Heritage Society* (1989). Meer recente zijn de *Sumatra Heritage Society* in Medan, de *West Sumatra Heritage Society* in Padang en de *Heritage Society* in Makassar. De belangrijkste doelstelling van deze groepen is het creëren van bewustzijn, betrokkenheid en steun voor diverse vormen van erfgoed, variërend van architectuur en

Singergebouw, Bandung. Sinds de bouw in 1930 markeerde het Singergebouw een Simpang Lima, een ingewikkeld knooppunt van hoofdwegen. Ondanks 'Undang-undang Republik Indonesia nomor 5 tahun 1992 tentang benda cagar budaya', waarbij het niet toegestaan is zonder vergunning wijzigingen aan te brengen of af te breken, en ondanks een

overeenkomst tussen de gemeente en de Bandung Society Heritage om de opties voor aangepast hergebruik te bekijken, werd het in 1993 afgebroken. Voornamelijk omdat de eigenaar van het nieuwe kantoor erachter meende dat Singer een onbelemmerd gezicht op het nieuwe gebouw in de weg stond. Foto's Pauline van Roosmalen.

Sobokartti theater, Semarang. Gebouwd in 1930 naar een ontwerp van architect Thomas Karsten. Hij gebruikte landseigen middelen voor constructie en architectuur, zowel voor interieur als exterieur. Foto auteur.

stedenbouw tot mondelinge geschiedenis, traditionele kleding, verhalen en liedjes. Op incidentele inhoudelijke of financiële steun na, worden ze bijna allemaal gerund door vrijwilligers die erfgoed een warm hart toedragen.

Ondanks hun enthousiasme en haast niet-aflattende inzet kampen de verenigingen echter regelmatig met het feit dat de gestelde doelen slechts mondjesmaat en met zeer veel moeite te realiseren zijn. De combinatie van de ogenschijnlijk economische irrelevantie van veel erfgoedobjecten en het weinig stimulerende politieke klimaat creëert een sfeer waarin eerder verwaarlozing dan betrokkenheid wordt beloond – en dus de boventoon voert. De recente illegale afbraak van de Siliwangi-mess in Ciumbuleuit in Bandung, het voormalige Lindetevis-Stokvis kantoor in Medan en het nochtans onzekere voortbestaan van het Sobokarti volkstheater in Semarang zijn slechts enkele van de vele voorbeelden van de manier en de schaal waarop twintigste-eeuwse architectuur wordt bedreigd.

Indonesisch Erfgoed Jaar

Vanuit de gedachte dat een gezamenlijke strijd effectiever zou kunnen zijn, besloten in 2000 de diverse erfgoedverenigingen en hun sympathisanten zich te verenigen in de *Jaringan Pelestarian Pusaka Indonesia* (JPPI – Indonesisch Netwerk voor de Bescherming van Erfgoed), ondergebracht bij het Centrum voor de Bescherming van Erfgoed aan de faculteit voor architectuur van de Gadjah Mada universiteit in Jogjakarta. Om het erfgoedthema nog beter over het voetlicht te brengen riep JPPI vervolgens 2003 uit tot Indonesisch Erfgoed Jaar (Tahun Pusaka Indonesia) – met de bedoeling dit themajaar iedere tien jaar te herhalen.

Participanten voor 2003 zijn, behalve de voor de hand liggende lokale erfgoed verenigingen, organisaties als de Yayasan Gedung Arsip (Stichting Gebouw Nationaal Archief), de Ikatan Arsitek Indonesia (Indonesische Vereniging van Architecten), de Bali Foundation, het Pusat Dokumentasi Arsitektur (Documentatiecentrum voor Architectuur) en diverse universiteiten.

Onder de vlag van het Indonesisch Erfgoed Jaar 2003 organiseert JPPI landelijk vier activiteiten: een internationaal seminar en workshops over de behandeling van erfgoed in Azië, de uitvoering van een Indonesisch handvest over conservering, een reizende tentoonstelling en een daarbij horende tentoonstellingcatalogo-

Siliwangi Mess, Bandung. Ondanks bescherming van de 'Undang-undang Republik Indonesia nomor 5 tahun 1992 tentang benda cagar budaya' die wijziging of afbraak zonder vergunning van het gebouw niet toestaat, werd dit vanwege zijn prachtig uitzicht door Soekarno bewonderde monument onlangs afgebroken. Foto Harastoeti Hartono.

gus. Daarnaast organiseren alle individuele groepen hun eigen, reguliere programma's: erfgoedweken, rondleidingen, lezingen, publicaties, nieuwsbrieven, en wat dies meer zij.

Ik wil niet afdingen op het belang van het creëren van bewustzijn bij vakmensen en algemeen publiek en op de noodzaak om kwesties als behoud, juridische en institutionele aspecten aan de orde te stellen en deskundigheid te stimuleren. Dit zijn onvermijdelijke voorwaarden voor een erfgoedbeleid. Maar ze vormen op zichzelf (nog) geen garantie voor de formulering, en uitvoering van zo'n beleid. De gebrekkige of zelfs ontbrekende handhaving van de Monumentenwet is daarvan een voorbeeld.

De voortgaande afbraak van erfgoed in alle delen van Indonesië en uit alle perioden maakt duidelijk dat er nog veel werk te verrichten is. Ik hoop daarom van harte dat de organisatoren van het Indonesisch Erfgoed Jaar lang en hard aan de bel zullen trekken – opdat niemand kan zeggen dat hij de bel niet heeft horen luiden.

Nadere informatie over JPPI, het Indonesisch Erfgoed Jaar 2003 en de activiteiten van de lokale verenigingen: www.indonesiapusaka.org.

Drs. P.K.M. van Roosmalen is architectuurhistorica aan de TU Delft. Ze werkt aan een dissertatie over stedenbouw in Nederlands-Indië tussen 1905 en 1950.